

CONSTITUIREA ȘI ORGANELE DE CONDUCERE ALE INSTITUTULUI DE CREDIT ȘI ECONOMII “TIMIȘANA” DIN TIMIȘOARA (1885-1918)

LUCIAN DRONCA

Banca “Timișana” din Timișoara s-a constituit într-o etapă când procesul de înființare al institutelor de credit românești din Transilvania era în plină desfășurare. Acest proces cunoscuse o stagnare după înființarea în 1871 la Sibiu a Băncii “Albina”. Susținută la începuturile activității de aceasta, Banca “Timișana” s-a înscris prin activitatea ei de până la 1918 în rândul celor mai de seamă instituții financiare ale românilor transilvăneni în perioada dualismului austro-ungar. Activitatea ei a vizat îndeosebi creditarea agricultorilor, înscriindu-se de fapt în cadrul aceleiași preocupări care predomina și la celelalte bănci românești din Transilvania.

Procesul de consolidare pe care l-a cunoscut această bancă s-a datorat în primul rând faptului că a fost înființată într-o zonă cu un puternic potențial agricol (dar și industrial), Banatul, în care procentul populației înstărite era mai ridicat, regiunea beneficiind încă din secolul al XVIII-lea de un regim privilegiat între provinciile care aparțineau Imperiului Habsburgic.

Inițiative ale organizării unui sistem de credit modern în Banat și cu deosebire în Timișoara au existat încă dinaintea revoluției de la 1848, dar ele au aparținut șvabilor. În Timișoara au luat ființă de fapt bănci aflate printre primele instituții de credit din Ungaria. Astfel, în 1846 a fost fondată “Erste Temesvarer Sparkasse” (“Prima casă de economii din Timișoara”), cu un capital social la acea dată de 20 000 de guldeni, împărțit în 400 de acțiuni a 50 de guldeni nominal¹. În 1867, tot la Timișoara, s-a înființat “Erste Banater Handels und Gewerbe Bank” (“Prima bancă pentru comerț și mica industrie din Banat”), cu un capital de 400 000 florini². Aceasta a fost urmată până în 1873 de alte

¹ Dr. Otto Greffner, *Șvabii (germanii) din Banat*, Arad, 1994, p. 89.

² Victor Slăvescu, *Banca “Albina” din Sibiu, cea mai însemnată întreprindere financiară din Transilvania. Cu o privire generală asupra băncilor comerciale din Transilvania și Banat*, București, 1919, p. 306.

bănci fondate de șvabi, care au activat cu precădere în sfera industriei și comerțului, cunoscând însă dificultăți în timpul crizei economice survenite din 1873.

“Erste Temesvarer Sparkasse” împreună cu “Schwäbische Central Bank” (“Banca Centrală Șvăbească”), înființată în 1892, au sprijinit casele de păstrare ale șvabilor din zonele rurale ale Banatului³. Acestea s-au constituit începând din 1867-1869 la Vârșeț, Ciacova, Jimbolia, Sânnicolau Mare, Zrenjanin, Pancevo, Tursci-Becej⁴. Cooperativele de credit ale șvabilor s-au grupat în anul 1910 în “Centrala Raiffeisen A. G.”, cu sediul la Timișoara⁵.

Pentru românii din Banat, impulsul pentru constituirea unei bănci la Timișoara a fost oferit în primul rând de existența acestor bănci șvăbești. Un rol specific l-a avut și constituirea în zonă a reuniunilor de credit înființate și conduse de Banca “Albina” din Sibiu⁶. Aceasta și-a oferit sprijinul și pentru înființarea Băncii “Timișana”.

Inițiativa constituirii unui institut de credit românesc la Timișoara i-a aparținut avocatului Emanuel Ungureanu. Acesta a întreținut o intensă corespondență cu Visarion Roman, care a contribuit prin activitatea sa la înființarea celei care se va dovedi ulterior principala bancă a românilor transilvăneni, Banca “Albina”.

Visarion Roman a refuzat ideea inițială a întemeierii la Timișoara unei filiale a “Albinei”, fiind de părere ca inteligența de aici să înființeze un institut de sine stătător. Emanuel Ungureanu a preluat sugestia, convocând pe mai mulți fruntași români din Timișoara la o conferință. Ca bază pentru redactarea statutelor

³ *Ibidem*, p. 323.

⁴ Kakucs Lajos, *Rolul instituțiilor financiare și al cooperației în dezvoltarea agriculturii Banatului în a doua jumătate a secolului XIX-începutul secolului XX*, în “Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867-1918)”, Cluj Napoca, 1996, p. 58.

⁵ Dr. Otto Greffner, *op. cit.*, p. 89.

⁶ Mihai D. Drecin, *Activitatea reuniunilor de credit pentru participanți înființate și conduse de Banca “Albina”*, în “Lucrări științifice”, seria Istorie - Științe sociale - Pedagogie, Oradea, 1972, p. 99-108.

au fost luate cele ale Băncii “Furnica” (Făgăraș)⁷, expediate de Visarion Roman. La această primă întrunire s-a hotărât înființarea băncii, Emanuel Ungureanu fiind delegat să convoace o conferință mai largă, la care să participe și membri din localitățile din jurul Timișoarei⁸.

Aceste prime inițiative au avut un ecou destul de mare. La 18 septembrie 1884, prefectura din Timișoara comunica Ministerului de Interne de la Budapesta că românii voiau să deschidă o bancă, intitulată “Timișana”, care să acorde împrumuturi pe termen lung țăranilor români⁹.

Emanuel Ungureanu a convocat următoarea conferință pe 19 noiembrie 1884. Au participat de această dată și reprezentanți români din diverse localități din Banat, dar și din Arad, în număr de 50 de persoane. Dealtfel, în această perioadă la Arad se făceau de asemenea demersuri pentru constituirea și aici a unei bănci românești, viitoarea bancă “Victoria”¹⁰.

În cadrul întrunirii, s-a hotărât înființarea în Timișoara a unui institut de credit și economii, cu numele “Timișana”, care urma să funcționeze ca societate pe acțiuni. În vederea fondării, se preconiza subscrierea unui capital de 50 000 florini, împărțit în 1000 de acțiuni a câte 50 florini. A fost stabilit totodată prospectul de fondare și s-au scris primele 360 de acțiuni. Fondatorii care au îndeplinit aceste formalități au fost: Meletie Drăghici, fost protopop; Ștefan Adam, fost avocat; Pavel Rotariu, avocat; Teodor Păcățean proprietar; Nicolae Coșariu, asesor orfanal; industriașii Costa Maniu și Vasile Ignea; avocatul Emanuel Ungureanu, toți având reședința în Timișoara. Lor li s-au alăturat Aurel Suci, avocat în Arad; Marcu Loichiță, proprietar în Jebel; Trifu Gaiția, proprietar în Gilad; Grigore Nicolaevici, proprietar în Liget; George Lazăr, avocat în Vinga; G. Crăciunescu, protopop în Belinț și preotul Alexandru

⁷ Banca “Furnica” din Făgăraș s-a înființat în anul 1883 cu sprijinul Băncii “Albina”, care a scris o treime din capitalul de fondare de 300 000 florini. (Arhivele Naționale-Direcția Județeană Brașov, *Fond Banca “Furnica”*, dosar 1, 1908, f. 3; “Tribuna” (Sibiu), I, 1884, nr. 6, p. 27)

⁸ “Compas românesc” (Sibiu), II, 1893/4, p. 64.

⁹ Cornel Amza, *Sistemul de credit în Banat până la Marea Unire. Banca “Timișana”*. Lucrare de diplomă, Universitatea din Timișoara; Facultatea de litere, filosofie și istorie; Specialitatea: Istorie-latină (coordonator științific: Dr. Ioan Munteanu), 1995, p. 36.

¹⁰ Vezi Lucian Dronca, *Înființarea și consolidarea Băncii “Victoria” din Arad (1887-1918)*, în “Arhiva românească” (București), tom II, fasc. 1, 1996, p. 43-48.

Crăciunescu. O contribuție decisivă au avut marii proprietari Alexandru, Antoniu și Eugen Mocioni, generalul Traian Doda și Nicolae Oncu, viitorul director al Băncii “Victoria” din Arad.

Termenul pentru încheierea subscrierii acțiunilor a fost fixat pentru 20 decembrie 1884¹¹.

Adunarea generală de constituire a avut loc la 22 ianuarie 1885¹². În prima direcțiune au fost aleși: Emanuel Ungureanu, director executiv; Costa Maniu, Trifu Gaiția, Nicolae Coșariu, Marcu Barbu, Toma Bălu și George Achim. În comitetul de supraveghere au intrat: Ștefan Adam, Valeriu Poruțiu, George Lazăr, Eutim Cioban și Aurel Suci¹³.

La 20 mai 1885 a avut loc o nouă conferință a fruntașilor vieții politice și culturale din Banat, la care au participat Alexandru Mocioni, Coriolan Brediceanu, Traian Putici, Dr. George Crăciunescu, Trifu Gaiția, George Lazăr, Meletie Drăghici ș. a. Aici au fost aprobate statutele băncii.

Firma Băncii “Timișana” a fost înregistrată (“împrotocolată”) la tribunalul regesc local în 11 august 1885. A doua zi, banca a fost deschisă publicului. La această dată, capitalul achitat efectiv de pe urma acțiunilor subscrise era de 17 046, 37 florini. Capitalul de fondare a fost plătit integral până la 31 decembrie 1886¹⁴.

Mare parte a acțiunilor au fost achiziționate de un număr restrâns de elemente înstărite, care își asigurau astfel influența în coordonarea afacerilor băncii. Din totalul de 512 acțiuni deținute de cei prezenți la adunarea generală de constituire, 254 de acțiuni erau deținute de proprietari mari și mijlocii, detașându-se frații Mocioni (92 de acțiuni în total), Emanuel Ungureanu (52 de acțiuni), Trifu Gaiția (41), George Lazăr (30), Meletie Drăghici (19), Dănilă

¹¹ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca “Timișana”*, dosar 1, 1886, f 1; *idem*, dosar 1, 1887, f 4; “Compas românesc” (Sibiu), II, 1893/4, p. 64. În total și-au înscris numele ca fondatori 52 de acționari.

¹² Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca “Timișana”*, dosar 1, 1887, f. 29.

¹³ “Compas românesc” (Sibiu), II, 1893/4, p. 65.

¹⁴ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca “Timișana”*, dosar 1, 1886, f., 1; “Tribuna” (Sibiu), II, 1885, nr. 150, p. 599; “Lupta” (Budapesta), II, 1908, nr. 33, p. 6.

Loichiția (14), Alexandru Crăciunescu (10) etc.¹⁵ Constituirea unei minorități care deținea o mare parte a acțiunilor a reprezentat o caracteristică și la alte mari bănci românești.

În 1885, românii transilvăneni au mai înființat două bănci: “Ardeleana” (Orăștie) la 22 martie¹⁶ și “Hunedoara” (Deva) la 1 iunie¹⁷.

Activitatea Băncii “Timișana” a fost coordonată conform statutelor aprobate de adunarea generală de constituire. Aceste statute, la fel ca în cazul altor bănci, au suferit modificări de-a lungul anilor. Statutele Băncii “Timișana” au cunoscut astfel modificări în anii 1903¹⁸, 1911¹⁹ și 1916²⁰, fiind aduse în conformitate cu dezvoltarea operațiunilor băncii, determinate îndeosebi de majorările de capital social, dar și de necesitatea eficientizării structurilor de conducere.

În perioada de până la 1918, organele abilitate a lua decizii la băncile românești în privința desfășurării activității erau adunarea generală a acționarilor și direcțiunea. Verificarea actelor acestora era făcută de un comitet de supraveghere. Direcțiunea, directorul executiv și comitetul de supraveghere erau alese din rândul acționarilor, în cadrul adunărilor generale.

La Banca “Timișana”, direcțiunea se compunea din 7 membri, aleși pe o perioadă de 6 ani de către adunarea generală a acționarilor, având dreptul de a fi realeși²¹. Fiecare membru în direcțiune, la fel ca și directorul executiv al băncii, trebuiau să depună la casierie 20 de acțiuni garanție, înainte de a-și lua funcția în primire. Depunerea trebuia făcută în cel mult 15 zile de la alegere, în caz contrar postul considerându-se vacant. Membrii direcțiunii nu aveau dreptul să funcționeze în această calitate și la alte societăți de natura Băncii “Timișana”, fiind de asemenea

¹⁵ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca “Timișana”*, dosar 1, 1887, f. 4-5.

¹⁶ “Compas românesc” (Sibiu), II, 1893/4, p. 7.

¹⁷ *Ibidem*, p. 31-32; *ibidem*, p. 62-63; Nicolae N. Petra, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, Ed. Cartea Românească, Sibiu, 1936, p. 31; Vasile Dobrescu, *Sistemul de credit românesc din Transilvania*, Editura Universității “Petru Maior” Târgu-Mureș, 1999, p. 251.

¹⁸ “Drapelul” (Lugoj), III, 1903, nr. 27, p. 2.

¹⁹ Arhivele Naționale - Direcția Jud. Timiș, *Fond Banca “Timișana”*, dosar 1, 1910, f. 2.

²⁰ *Idem*, dosar 3, 1913-1915, f. 16; *idem*, dosar 1, 1916, f. 15.

²¹ *Idem*, dosar 1, 1893, f. 1.

excluși de la dreptul de a contracta credite la această bancă²².

Direcțiunea putea lua decizii valide dacă erau prezenți, în afară de președinte sau locțiitorul său, cel puțin doi membri. Zilnic erau ținute ședințe de cenzură pentru acordarea creditelor iar lunar aveau loc ședințe plene. La acordarea creditelor de peste 50 000 coroane și la aprobarea numirilor de funcționari era necesară prezența, în afara președintelui, a cel puțin 4 membri în direcțiune. Deciziile se luau cu majoritate absolută de voturi, în caz de paritate fiind decisiv votul președintelui²³. În adunarea generală a “Timișanei” din martie 1912, componența Direcțiunii a fost mărită de la 7 membrii la 9, datorită înmulțirii afacerilor prin urcarea capitalului societar și înființarea între timp a unui număr filiale²⁴.

Activitatea conducerii băncii a cunoscut momente mai dificile în anii primului război mondial. Deciziile luate de direcțiunea “Timișanei” s-au confruntat în 1916 cu respingerea lor din partea acționarilor. Într-o ședință din 19 aprilie 1916, acționarul Dr. Romul Veliciu a exprimat dezacordul său în legătură cu amortizările unor datorii care nu mai puteau fi recuperate. Dr. Romul Veliciu a cerut o investigație detaliată, propunând să nu se dea “absolutoriu” (aprobare-n. n.) pentru propunerile direcțiunii și ale comitetului de supraveghere. S-a solicitat astfel “să se facă pași pentru despăgubire” și dacă direcțiunea constată abuzuri, să se treacă la împrorocessuarea respectivilor debitori. Dr. Petru Cornean, un alt acționar, a subliniat însă că direcțiunea este parte interesată, propunând împuternicirea unei comisii de 3-4 acționari care să înceapă procedurile necesare. În același sens s-au exprimat și acționarii Dr. Nicolae Ionescu, Dr. Pompil Cioban, Dominic Rațiu, Simion Faur și Dr. George Dobrin. Aceste disensiuni s-au soldat însă cu introducerea la “Timișana” a instituției delegaților direcționali, modificându-se în acest sens statutele și realizându-se

²² *Idem*, dosar 1, 1910, f. 4.

²³ Arhivele Naționale - Direcția Jud. Timiș, *Fond Banca “Timișana”*, dosar 1, 1910, f. 4.

²⁴ *Idem*, dosar 1, 1912: “Timișana”, *institut de credit și de economii, societate pe acțiuni. Convocarea adunării generale, raportul anual al direcțiunii și încheierea socoților, respectiv bilanțul pe anul de gestiune 1912, al XXVIII-lea*. Tipografia “Concordia” S.A., Arad. 1913 (în continuare *Raportul “Timișana”*...), p. 5.

astfel o îmbunătățire a controlului operațiunilor²⁵. Pentru moment însă au trebuit șterse mai multe datorii neîncasabile, care au fost scoase din averea activă a băncii: o moșie din Toager (a lui Andrei Negru) și una din Lugoș (a unui consorțiu de săteni format din Toader Crăciun, Demeter Rusz, Milivoj Toader, Petru Puia etc.), fapt care a însemnat iertarea de datorii a respectivilor debitori.

Pe fondul situației de război, acestor pierderi li s-au adăugat altele, provenite din valoarea unor obligațiuni ale împrumuturilor de război și ale unor acțiuni ale băncilor “Albina”, “Zivnostenska Banka” (Praga), “Luceafărul” (Vârșeț) și “Banca Generală de Asigurare” de la Sibiu. Ca urmare, în acest an acționarii Băncii “Timișana” nu au primit dividende și nici funcționarii vreo remunerație din profitul net.

Toate acestea au fost motive suficiente de serioase pentru a determina adunarea generală a acționarilor “Timișanei” să-și îmbunătățească controlul asupra activității conducerii. A fost realizată totodată și o schimbare radicală a comitetului de supraveghere a operațiunilor²⁶.

Pierderile s-au dovedit însă a fi dificil de amortizat. Delegația de funcționari ai băncii, însărcinată cu supervizarea activității contabile, în ședința din 24 septembrie 1917 a pretins ca întreaga direcțiune să-și dea demisia și să fie aleasă una nouă. S-au conformat acestei sugestii toți membrii vizați, cu excepția lui Dr. Cornel Crăciunescu. Acestuia i s-a retras însă încrederea de către adunarea generală²⁷.

O altă problemă cu care se confrunta direcțiunea Băncii “Timișana” în această perioadă era absenteismul membrilor ei. Unii nu luau parte la ședințe pe durata întregului an, alții nu veneau cu lunile, însă nu renunțau la post. În acest sens s-au dispus măsuri de înlocuire a lor²⁸.

²⁵ *Ibidem*, p. 5. În această delegațiune, care se ocupa exclusiv cu controlul intern permanent la “Timișana”, au fost aleși: Dr. Romul Veliciu; Dr. Nestor Oprean, Dr. Nicolae Ionescu, Dominic Rațiu, Constantin Pepa, Dr. Mihai Gropșian, Dr. Petru Cornean, Dr. Aurel Novacu, Traian Oprea, Dr. Pompil Cioban și Ioanichie Neagoe.

²⁶ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca “Timișana”*, dosar 3, 1913-1915, f. 18.

²⁷ *Idem*, dosar 1, 1917, f. 3. Noua direcțiune, aleasă pe 3 ani, a fost compusă din: Emanuel Ungureanu, Dr. Demetriu Bălaș, Stan Vidrighin, Dr. Iuliu Coste, Ioan Pepa, Ioan Oprea și Anastasiu Demian.

²⁸ *Ibidem*, f. 52.

Frământările din cursul războiului de la nivelul conducerii “Timișanei” s-au răsfrânt și asupra activității din perioada imediat următoare anului 1918. În adunarea generală din 12 iunie 1919, conducerea a fost din nou acuzată de către acționari de manipulare defectuoasă a fondurilor și necoordonare suficientă a afacerilor. La această dată, existența în continuare a băncii era văzută ca nesigură, datorită plasării în cursul războiului a peste 500 000 coroane în împrumuturi de stat maghiare și în bilete de casă emise prin filiala locală a Băncii Austro-Ungare²⁹. Acest fapt era o realitate, deși acuzele erau nedrepte, conducerii fiindu-i imputate afaceri pe care le-a desfășurat într-o conjunctură diferită, când nu se cunoștea încă finalul războiului. Cu acest prilej a fost redactat un memoriu semnat “în numele acționarilor păgubiți” de Dr. Cornel Crăciunescu, Dr. George Adam și Dr. Lucian Georgevici, ca foști membri în direcțiune³⁰. Acuzele principale făceau aluzie la erori ale conducerii, care ar fi determinat scăderi în 1918 ale unor operațiuni față de situația existentă în 1915. Acuzele se refereau îndeosebi la investițiile în hârtii care au ajuns fără valoare; la “tratarea inumană” a clientelei de către directorul executiv Emanuel Ungureanu; la lichidarea dură a debitorilor restanțieri, fapt care în unele cazuri au determinat rețineri ale lor în relațiile cu banca; vinderea unor moșii care puteau aduce venituri constante prin arendare; că sume rezultate din vinderea unor imobile nu au fost adăugate fondului general de rezervă, ci la profitul net, din care s-au acoperit ulterior cheltuieli și s-au acordat dividende; unii membri ai direcțiunii, precum directorul executiv Emanuel Ungureanu și membrul în direcțiune Anastasiu Demian ar fi încălcat statutele, exercitându-și funcțiile fără a avea suficiente acțiuni depuse la casă; directorul executiv ar fi adresat cuvinte jignitoare unor funcționari³¹ iar pe unii după demobilizare nu i-a mai primit în serviciu.

Pe parcursul activității conducerii de până la 1918, funcția de director executiv la Banca “Timișana” a cunoscut o anumită instabilitate, unii directori neîndeplinind

²⁹ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca “Timișana”*, dosar 1, 1918, f. 25-26.

³⁰ *Ibidem*, f. 27-34: *Nepriceperi financiare de bancă, ilegalități, incorectități și daune cauzate “Timișanei” din Timișoara de unii conducători actuali.*

³¹ *Ibidem*, f. 33. Exprimarea directorului executiv a fost făcută în contextul nemulțumirii sale față de activitatea unor funcționari: “Românul să-l dai dracului, că nu e bun pentru domn, nu e pentru funcționar: îi bun numai ca să păzească porcii și vacile.” Unui funcționar care i-a solicitat o mărire de salariu, motivând că nu putea trăi cu 300 coroane lunar, i-a replicat: “Cui nu-i place, ducă-se, că nu-ți dăm salariu ca dumneata să dai 30 de coroane pe un kilogram de slănină.”

integral mandatul pe parcursul întregii perioade prevăzute de statute. La Banca "Timișana", în momentul înființării, director executiv era Emanuel Ungureanu. Acesta a îndeplinit două mandate integral. În 1899, funcția a fost preluată de George Ursu³². Acestuia i-a urmat din 1902 Vasile Rotaru³³. În 1903, acesta a renunțat însă la post, fiind ales în locul său, în mod provizoriu, Aurel Cosma³⁴. În 1904 a fost ales director executiv, tot provizoriu, Romulus Cărăbașiu³⁵. La 27 aprilie 1904 însă, direcțiunea, în înțelegere cu comitetul de supraveghere, l-a numit ca director executiv definitiv³⁶.

Romulus Cărăbașiu a condus afacerile băncii până în anul 1915. În acest an au fost descoperite o serie de nereguli la Banca "Beregsana" (Beregseu), cu care "Timișana" se aflase în relații de afaceri. Banca "Beregsana" a fost lichidată la 16 februarie 1913, când "Timișana" a luat asupra ei activele și pasivele acestei bănci. Cu această ocazie, a plătit acționarilor "Beregsanei" 90 coroane după fiecare acțiune, totalizând 45 000 coroane. Cu dobânzile de la 1 ianuarie 1913, valoarea nominală a acțiunilor a fost însă în realitate de numai 80 coroane. "Timișana" a plătit pe acționarii "Beregsanei", lăsând ca operațiunile acesteia să se deruleze mai departe aici ca "expozitură" (reprezentanță). În conducerea acesteia au intrat de aceea doi membrii ai direcțiunii "Timișanei" cât și directorul executiv Romulus Cărăbașiu. La finele anului 1915 s-a constatat însă că "expozitura" din Beregseu lucra cu deficit. Acest fapt a determinat direcțiunea să-i sisteze activitatea la 26 martie 1916. Deficitul constatat prin contabilitatea Centralei a fost la 31 decembrie 1916 de 42 599,90 coroane. De asemenea, în urma cercetărilor efectuate s-a constatat că bilanțul "Beregsanei" de la 31 decembrie 1912 nu a fost real. La 16 februarie 1913, când "Timișana" a preluat gestiunea "Beregsanei", aceasta avea de fapt o pierdere de 23 657,02 K, iar prin plățirea datoriilor a rezultat un deficit de 24 340,41 coroane. Răspunzători pentru întreaga situație au fost găsiți membrii direcțiunii "Timișana", care au fost acționari și la "Beregsana": Dr. George Adam și Dr. Cornel Crăciunescu. Directorul executiv Romulus Cărăbașiu a fost și el demis din funcție. Dreptul la pensie i-a fost suspendat până la finalizarea cercetărilor direcțiunii³⁷.

³² "Revista economică" (Sibiu), I, 1899, nr. 3, p. 142.

³³ *Idem*, IV, 1902, nr. 7, p. 63.

³⁴ "Drapelul" (Lugoj), III, 1903, nr. 27, p. 2.

³⁵ *Idem*, IV, 1904, nr. 11, p. 4.

³⁶ "Revista economică" (Sibiu), VI, 1904, nr. 18, p. 166.

³⁷ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca "Timișana"*, dosar 3, 1916, f. 54.

Postul de director executiv a devenit astfel vacant de la 28 februarie 1915, fiind suplinit de contabilul Traian Marcu, apoi din nou de Emanuel Ungureanu. Traian Marcu a fost acceptat ca director executiv definitiv la “Timișana” în iunie 1919³⁸.

Pe măsura consolidării operațiunilor, conducerea Băncii “Timișana” s-a preocupat și de extinderea teritoriului ei de activitate și de realizarea unui contact cu clienții din zonele rurale.

În cadrul băncii, aprobarea modului cum a fost condusă activitatea în cursul unui an de gestiune avea loc în cadrul *adunărilor generale ale acționarilor*. Aceștia participau la luarea deciziilor în proporția acțiunilor pe care le aveau sau reprezentând pe alți acționari, prin plenipotențe. Adunările puteau avea un caracter ordinar dar și extraordinar, când se dezbăteau probleme grave, care puteau pune sub semnul întrebării activitatea băncii. Adunarea generală se întrunea de regulă anual, fiind chemată să aprobe activitatea direcțiunii din cursul anului de gestiune respectiv. În cazuri excepționale, puteau avea loc mai multe adunări ale acționarilor, legate de diverse evenimente deosebite din activitatea băncii.

Pentru pregătirea desfășurării adunărilor generale se inițiau contacte strânse între băncile românești, întrucât unii acționari dețineau acțiuni la mai multe bănci. Spre exemplu, conform statutelor din 1903, pentru participarea la adunările generale ale Băncii “Timișana” se puteau depune acțiuni și plenipotențe și la băncile “Albina”, “Bihoreana” (Oradea), “Victoria”, “Lipovana” (Lipova), “Bocșana” (Bocșa), “Lugojana” (Lugoj) și “Luceafărul”³⁹.

Prin statutele modificate în 1911, se prevedea că decizia adunării generale se extindea și asupra înființării de filiale și a altor diverse propuneri înaintate din partea direcțiunii. Propunerile venite din partea acționarilor trebuiau prezentate direcțiunii cu cel puțin 5 zile înainte de data stabilită pentru desfășurarea adunării generale⁴⁰.

³⁸ *Ibidem*, f. 50. Contractul încheiat cu el de bancă prevedea acordarea unui salariu de bază anual de 10 000 coroane și 2000 coroane bani pentru plata chiriei. La acestea se adăugau 3 % tantiemă, iar pentru deplasări-decontarea cheltuielilor de călătorie. Avea dreptul anual la 30 de zile de concediu. După 10 ani de serviciu continuu, dobânda dreptul la pensie, reprezentând 60 % din salariul anual iar după fiecare an împlinit, suma se majora cu 2 %. Dacă se întâmpla să moară după 10 ani, văduva lui dobânda dreptul la pensie iar copiii legali minori, drept la ajutor de creștere.

³⁹ “Revista economică” (Sibiu), V, 1903, nr. 9, p. 89.

⁴⁰ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca “Timișana”*, dosar I, 1910, f. 3.

Tot în adunarea generală se stabileau coordonatele activității în viitor și se făceau alegeri pentru organele de conducere, care se reînnoiau periodic.

Una din marile probleme care trebuiau rezolvate în activitatea băncilor românești din Transilvania era aceea a exercitării controlului asupra operațiunilor și realității datelor înscrise în bilanț. Aceste principale atribuții erau îndeplinite prin intermediul *comitetului de supraveghere* (sau de revizie). La Banca "Timișana", comitetul de supraveghere se compunea din 4 membri, aleși dintre acționari pe 3 ani. După alegere, ei trebuiau să depună la casa institutului 10 acțiuni, care erau inalienabile și se păstrau aici pe toată durata exercitării mandatului lor⁴¹.

Modalitățile alegerii comitetului de supraveghere, la fel ca și cele ale alegerii direcțiunii, erau cuprinse în statute. Alegerea se făcea cu majoritatea voturilor. Ca membru putea candida orice acționar, atât la alegerea comitetului de adunarea constituantă, cât și ulterior, în cazul în care era necesară întregirea sa. Erau aleși și membri supleanți, care preluau, în caz de incapacitate, activitatea unuia din membrii comitetului. Toate modificările din componența organelor de conducere, inclusiv a comitetului de supraveghere, trebuiau notificate la Tribunalul competent din localitate.

Comitetul de supraveghere avea doar dreptul de control nu și de a da dispoziții, deși el trebuia să revizuiască atât aspectele administrative (modul cum direcțiunea conduce afacerile) cât și registrele și conturile. Cu alte cuvinte, comitetul de supraveghere nu putea da nici un fel de îndrumări conducerii. Dacă descoperea nereguli, putea convoca imediat adunarea generală pentru a le prezenta. De obicei aceasta reprezenta o ultimă soluție, neajunsurile de mai mică importanță fiind înlăturate în interior, pentru a nu se oferi motive de publicitate negativă la adresa activității băncii.

Din rândul membrilor comitetului de supraveghere se alegea un președinte, un vicepreședinte și un notar (când erau mai mult de 3 membri). Responsabilitatea era solidară. Ei revizuiau documentele societății numai în prezența direcțiunii ori a unui mandatar al acesteia, trebuind să le restituie imediat.

Evidența revizuirilor era purtată într-un registru special de control, care reprezenta un document separat de registrul cu procese verbale ale direcțiunii. Doar purtând aceste însemnări membrii comitetului de supraveghere se puteau

⁴¹ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca "Timișana"*, dosar 1, 1910,

convinge dacă greșelile constatate au fost ulterior îndreptate de conducerea societății⁴². Dreptul de control al comitetului de supraveghere era nelimitat în interiorul băncii respective iar examinările sale, conform legii, trebuiau efectuate regulat⁴³. Direcțiunea era obligată să ofere comitetului de supraveghere toate informațiile cerute⁴⁴. Acesta, la rândul lui, avea datoria să raporteze anual adunării generale despre examinarea bilanțului precum și a proiectului pentru distribuirea profitului net. În privința acceptării, respingerii sau modificării acestora, comitetul de supraveghere trebuia să se pronunțe explicit și motivat⁴⁵. Direcțiunea și comitetul de supraveghere erau organele responsabile pentru compunerea exactă a bilanțului anual prezentat adunării generale⁴⁶.

O poziție aparte în cadrul băncii o avea *juristconsultul* (avocatul, fiscalul). Acesta reprezenta banca în relațiile ei cu autoritățile și cu diversele instanțe. Juristconsultul avea îndeosebi datoria de a urmări pe cale legală pe debitorii băncii rămași restanțieri la achitarea datoriilor. Procesele intentate diverșilor debitori au variat ca număr în diverși ani, fiind în raport cu numărul și valoarea creditelor acordate precum și cu solvabilitatea diverșilor datornici. Astfel, în 1896 au fost împrorocuați 83 de restanțieri la creditele cambiale⁴⁷. În 1899, în această situație se aflau 76 de persoane⁴⁸. După 1900, numărul proceselor intentate a fost în scădere. La 31 decembrie 1910, 26 de persoane prezentau dubii la încasare⁴⁹ iar în 31 decembrie 1911, numărul lor era redus la 15. În timpul războiului, numărul proceselor a crescut din nou, dar cei vizați s-au aflat adesea la adăpostul moratoriilor guvernului⁵⁰, care au fost acordate pe motivul că mulți dintre debitori se aflau pe front și deci erau în imposibilitate să își achite obligațiile către bancă.

⁴² Alfred Kormos, *Drepturile, datorințele și responsabilitatea comitetului de supraveghere*, Tiparul Tipografiei arhidieceesane, Sibiu, 1904, p. 1-44.

⁴³ "Revista economică" (Sibiu), III, 1901, nr. 41, p. 389.

⁴⁴ *Idem*, III, 1901, nr. 48, p. 444.

⁴⁵ *Idem*, IV, 1902, nr. 4, p. 27.

⁴⁶ *Idem*, IV, 1902, nr. 26, p. 231.

⁴⁷ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Timiș, *Fond Banca "Timișana"*, dosar 1, 1895, f. 85-86.

⁴⁸ *Idem*, dosar 1, 1899, f. 35-37.

⁴⁹ *Idem*, dosar 1, 1910, f. 59; *idem*, dosar 2, 1911, f. 31.

⁵⁰ *Idem*, dosar 1, 1916, f. 118-119. Este vorba de 40 de persoane de la care trebuia să se recupereze o datorie totală de 813 843 K.

Organizarea Băncii „Timișana” din Timișoara, coordonarea operațiunilor ei de către conducere, alături de corpul funcționăresc angajat, au permis impunerea acesteia în cadrul sistemului de credit românesc din Transilvania epocii dualiste cu o activitate demnă de semnalat. Banca nu s-a aflat în perioada de până la 1918 amenințată de vreo situație care să o ducă la faliment, în ciuda politicii șicanatoare a autorităților maghiare. Momentele mai dificile au fost depășite și datorită măsurilor de precauție cu care se acordau creditele și se distribuia profitul net, avându-se în vedere îndeosebi dotarea fondurilor de rezervă, uneori chiar în detrimentul majorării dividendelor acordate acționarilor. Se avea astfel în vedere asigurarea în bune condiții a activității băncii în viitor.

Conducerile băncilor românești din Transilvania au considerat concurența din partea băncilor șvabilor și maghiarilor ca fiind nu numai o competiție pe plan economic ci și una care sublinia validarea și afirmarea unor calități a uneia sau alteia dintre naționalități. În acest proces, de afirmare pe diverse planuri, se afla înscrisă și națiunea română din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar.

**CONSTITUTION OF THE LEADING BODIES
OF THE „TIMIȘANA”
INSTITUTE OF CREDITS AND SAVINGS OF TIMIȘOARA
(1885-1918)
Abstract**

„Timișana” Bank of Timișoara was constituted at a time when the process of creating Romanian credit institutions in Transylvania was at its peak. This process had stagnated after the creation, in 1871, of „Albina” Bank in Sibiu. At the beginning supported by the latter, „Timișana” Bank was part, due to its activity until 1918, of the most important financial institutions of the Transylvanian Romanians in the period of Austro-Hungarian dualism. Its activity focused mainly on crediting agriculturiers, belonging in fact to the same concerns that predominated at other Romanian banks in Transylvania.

The initiator and executive manager of the bank was, most of the time, Dr. Emanuel Ungureanu. The bank was created in the year 1885 and practised mostly agricultural credits, like most of the other Romanian banks in Transylvania.

The organizational pattern of „Timișana” Bank was imitating the one of „Albina” Bank, as it results from its statutes. Here, the aims of founding the bank were specified, as well as the transactions practised and the internal organization.

The bodies empowered to make decisions at „Timișana” Bank concerning the development of the activity were the general assembly and the directorate. The checking of their documents was completed by a supervising committee. The directorate, the executive manager, and the committee were chosen from among the shareholders during their general assemblies.

The directorate was made up of 7 members elected for 6 years by the general assembly of the shareholders, having the right to be re-elected. Each member of the directorate, as well as the executive manager of the bank, had to deposit at the pay office 20 warranty shares before being appointed. The deposit had to be completed 15 days at most after their election, or the position became vacant. The members of the directorate had no right to hold the same position at other companies similar to „Timișana” Bank. Also, they were forbidden to contract credits at this bank.

The approval of the manner the activities developed during a whole year of administration took place during the *general assemblies of the shareholders*. They would participate to decision making depending to the shares they had or representing other shareholders by plenipotence. The assemblies could be either ordinary or extraordinary, when serious issues were debated questioning the activity of the bank. The general assembly usually met annually, as they were summoned to approve of the activity of the directorate during the administrative year. In exceptional cases, there could be several meetings of the shareholders related to different special events in the activity of the bank.

One of the greatest problems that had to be resolved in the activity of the Romanian banks in Transylvania was exercising the control on the operations and the veracity of the data written down in the balance sheet. These important roles were fulfilled by *the supervising committee* (or revision). The supervising committee had the right to control only and not to give orders, although they had to revise both administrative aspects (the way the directorate ran the business)

and the records and accounts. In other words, the supervising committee could not give any guidance whatsoever to the directorate. If they discovered anything wrong, they could immediately summon the general assembly in order to present them what was going wrong. Usually, that was the last alternative, the unimportant shortcomings being put aside from inside, lest they should give any reason for negative publicity regarding the bank.

A special position in the bank had the *legal expert* (the lawyer). He represented the bank in its relations to the authorities and with different instances. The legal expert had especially the duty to legally survey the debtors of the bank who were behind in paying their debts. The actions taken against the different debtors varied in number in time proportional to the number and value of the credits granted, as well as to the solvency of different debtors.

The organisation of „Timișana” Bank of Timișoara, the coordination of its activities by the leading bodies, together with the clerks employed, allowed for its imposing in the framework of the Romanian credit system in Transylvania at the dualist epoch with an activity worth mentioning. Up until 1918, the bank was never threatened of any situation that could make it go bankrupt, despite the annoying policy of the Hungarian authorities.